

УДК 72/76.072.2:378](477+100)1898-1988
DOI 10.33625/visnik2022.01.137

Галина СТЕЛЬМАЩУК

ID ORCID 0000-0002-5607-4936

Львівська національна
академія мистецтв

КНЯЗЬ ВСЕВОЛОД КАРМАЗИН-КАКОВСЬКИЙ: УЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, МИТЕЦЬ

Стельмащук Г. Г. Князь Всеволод Кармазин-Каковський: учений, педагог, митець. Стаття присвячена творчості знаного у світі ученого української діаспори, педагога, історика мистецтва, архітектора і графіка, князя Всеволода Кармазина-Каковського (1898–1988), про якого в Україні дуже мало відомостей. У роботі наголошується на його українських коренях. Публікація ґрунтується на матеріалах з домашнього архіву докторки філософії, скульпторки й малярки Христини Кишикевич-Качалуби зі Швейцарії.

Князь Всеволод Кармазин-Каковський навчався та проживав в Україні до 1944 р. У 1944 р. виїхав на постійне місце проживання до Румунії. Як педагог створив в університетах України (Одеса, Харків) та Румунії (Ясси) факультети ландшафтної архітектури. Від 1978 р. професор жив і працював в Італії, потім у Франції, Німеччині, читав лекції з історії українського мистецтва, співпрацював з українськими дослідницькими інституціями Заходу. Як митець створив і реалізував на узбережжі Чорного моря в Україні та Румунії проекти оздоровчо-відпочинкових комплексів, у яких поєднував архітектуру з природним ландшафтом, сприяючи оздоровленню людини та її довголіттю, втілював установлені ним принципи збагачення виразності краєвидів. Заснував Дослідний інститут пейзажної архітектури (1921–1981), який працював в Україні, а потім у Румунії. Діяльність ДІПА була зосереджена на поєднанні та гармонізуванні ендогенних (внутрішніх) чинників довголіття людини з екзогенними (зовнішніми) чинниками — синтезом природи з мистецтвом. Учений довів, що форми крон дерев (трикутні, еліпсоподібні, круглі) по різному впливають на настрій і психологічний стан людини, тому розробляв у санаторних комплексах спеціальні оздоровчі боксети. Цей метод оздоровлення людей, запропонований В. Кармазином-Каковським, у 1971–1981 рр. був прийнятий у Чехословаччині, Польщі, Франції, Італії, Німеччині та Сполучених Штатах Америки.

Як учений опублікував понад 200 наукових праць, у т. ч. монографії, присвячені українському мистецтву, лемківським і бойківським церквам, мистецтву української хати, української книги. Він сам оформляв свої праці та проектував обкладинки для своїх книг. Був вправним у техніці олівця, сепії, акварелі, вмів передавати простір у пейзажі, віртуозно володів технікою виконання пером і тушію. У графіці мистецтво переважає тематика, тісно пов'язана з його науковими працями в галузі мистецтвознавства. Майже всі свої твори В. Кармазин-Каковський доповнює ілюстраціями, заставками, стилізованими народними мотивами, архи-

тектурними історичними пам'ятками румунської та української культур, цінними для історії українського мистецтва, проектами ландшафтів. В. Кармазин-Каковський виконав понад 1200 рисунків дерев'яних українських церков. Мав персональні виставки у Варшаві, Римі, Парижі, Мюнхені.

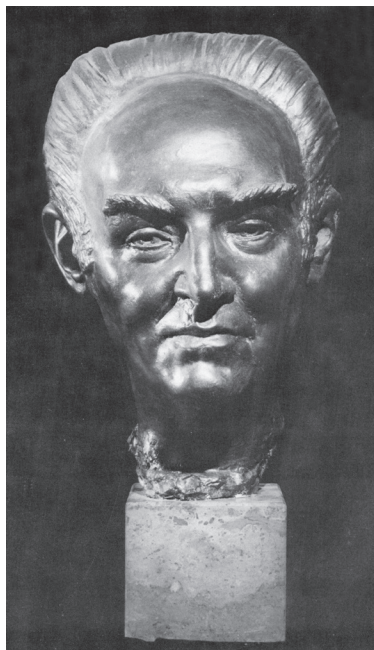
Ключові слова: Всеволод Кармазин-Каковський, творчість, наука, мистецтво, ландшафтна архітектура, гармонізація, естетизація, графіка.

Stelmashchuk H. Prince Vsevolod Karmazyn-Kakovsky: scientist, teacher, artist. The article is devoted to the creative work of the Ukrainian Diaspora scientist, teacher, historian of art, architect and graphic artist, Prince Vsevolod Karmazyn-Kakovsky (1898–1988), about whom there is very little information in Ukraine. The study emphasizes his Ukrainian roots. The publication is based on materials from the home archive of Ph.D., sculptor and artist Kristina Kishakevich-Kachaluba from Switzerland.

Prince Vsevolod Karmazyn-Kakovsky studied and lived in Ukraine until 1944. In 1944 he left Ukraine for permanent residence in Romania. As a teacher he organized faculties of landscape architecture in universities in Ukraine (Odessa, Kharkiv) and Romania (Iasi). From 1978, professor lived and worked in Italy, then in France, Germany, lectured on the history of Ukrainian art, cooperated with Ukrainian research institutions in Western countries. As an artist he created and implemented the projects of health and recreational complexes on the Black Sea coast in Ukraine and Romania, which combined architecture with natural landscape, contributing to human health and longevity, and embodied the principles he established for enriching the expressiveness of landscapes. The Prince founded the Research Institute of Landscape Architecture (1921–1981), which worked in Ukraine, and then in Romania. This institution was focused on combining and harmonizing endogenous (internal) factors of human longevity with exogenous (external) factors — the synthesis of nature with art. The scientist argued that the tree crown shapes (triangular, ellipse-like, round) differently influence the mood and psychological state of a person, therefore, developed special health boxsets in sanatorium complexes. This method of healing people, proposed by V. Karmazyn-Kakovsky in 1971–1981, was adopted in Czechoslovakia, Poland, France, Italy, Germany, and the United States of America.

As a scientist he published more than 200 scientific works, including Monographs devoted to Ukrainian art, Lemkivska and Boykovska churches, art of Ukrainian houses, Ukrainian books. He designed his own works and covers for his books. He was skilled in the technique of pencil, sepia, watercolor, skillfully conveyed the space in the landscape, was perfect in the technique of pen and ink. The artist's graphics is dominated by subjects closely related to his scientific works in the field of art history. Karmazyn-Kakovsky supplements almost all of his works with illustrations, headpieces, stylized folk motifs, architectural historical monuments of Romanian and Ukrainian cultures, valuable for the history of Ukrainian art, and landscape projects. V. Karmazyn-Kakovsky made more than 1200 drawings of wooden Ukrainian churches. He had personal exhibitions in Warsaw, Rome, Paris, Munich.

Keywords: Vsevolod Karmazyn-Kakovsky, creative work, science, art, landscape architecture, harmonization, aestheticization, graphics.

Іл. 1. Григорій Крук. Портрет Всеволода Кармазина-Каковського.
Опубліковано в кн. Gregor Kruk. Skulpturen, München, 1981, іл. 33

Іл. 2. Всеволод Кармазин-Каковський з дружиною Маргарет у помешканні Качалубів у м. Клярен, Швейцарія. Справа наліво: Марійка і Оксанка, діти Христини Кишакевич-Качалуби і Михайла Качалуби, дружина В. Кармазина-Каковського Маргарет, князь Всеволод Кармазин-Каковський, Христина Кишакевич-Качалуба з сином Романом. 1986. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Вступ. Постать Всеволода Кармазина-Каковського (1898–1988) сьогодні маловідома українським фахівцям і спільноті, незважаючи на українські корені та великий доробок цього непересічного митця, вченого та педагога (іл. 1). Вивчення його спадщини спонукає дослідити корені роду В. Кармазина-Каковського, розкрити його життєвий і творчий шлях, а також внесок у культуру України та Румунії. Співпрацюючи з Академією наук України, В. Кармазин-Каковський у 20-х р. XX ст. займався збиранням для неї етнографічних матеріалів. Зроблені ним в усіх областях України графічні малюнки селянських хат стали основою його кандидатської дисертації «Мистецтво української хати», захищеної 1925 р. Князь Кармазин-Каковський заснував в Україні Дослідний інститут пейзажної архітектури, який у 1921–1941 рр. працював над оздоровчими пейзажами курортів чорноморського узбережжя України, найбільше в зоні Одеси, а також південного узбережжя Криму. Переїхавши до Румунії у 1944 р., науковець розробив систему курортних фітоландшафтів чорноморського узбережжя Мамая-Мангалія (1952), заснував уперше в Румунії у Ясському університеті ім. А. І. Кузи факультет інженерів парків та зелених зон (1956). Учений доводив, що архітектуру краєвидів неодмінно треба ввести в загальне мистецтвознавство, для

розробки принципів композиції ландшафтів, крім тисячолітнього досвіду будівництва садів і парків, треба використовувати досвід архітектури, скульптури, живопису, графіки, літератури й музики.

В. Кармазин-Каковський замалював понад тисячу церков, розробляв санаторні зони для лікування людей, досліджував вплив кольору на людину, займався ландшафтною архітектурою, опублікував понад 200 наукових і популярних статей, ряд монографій, викладав в університетах України, від 1944 р. у Румунії, а від 1978 р. — в Італії, Німеччині, Франції.

Актуальність дослідження випливає з того, що імена видатних особистостей українського походження, які працювали за кордоном, потрібно повертати в Україну і вписувати їхню творчість у єдиний науковий і художній процес. Значна частина матеріалів даної статті, присвячених життю та творчості В. Кармазина-Каковського, в Україні маловідома.

Про творчість Всеволода Кармазина-Каковського інформації в Україні обмаль. У часи так званої хрущовської відлиги вийшла стаття В. Яринич [29], а у 1997 р. світ побачили публікації С. Білоконя про відкриття музею Всеволода Кармазина-Каковського в Університеті ім. А. І. Кузи в Яссах і неповний перелік праць ученого [3].

Дослідник В. Слободян, покликаючись на матеріали С. Білоконя, подав статтю «Всеволод Кармазин-Каковський (до творчої біографії)» до часопису «Пам'ятки України» і водночас опублікував дві його праці: «Мистецька цінність Лемківської Церкви» й «Архітектура Бойківської Церкви» [22, с. 67–86]. У цих працях подано авторські малюнки багатьох церков, а також розкрито еволюцію дерев'яних церков: поступове вироблення пірамідально-ступінчастих форм із трьома вежами. Всеволод Кармазин-Каковський акцентував увагу на гармонійній цілісності пейзажу і церковної бойківської архітектури [там само].

У радянський час не могло в Україні виходити багато статей про українських учених, митців, інженерів, які емігрували з СРСР, бо тоталітарний режим вважав їх «буржуазними націоналістами». Про відомого українця писали поза Батьківщиною, зокрема, Архієпископ Орест [1, с. 3]. На жаль, є статті без вказаних авторів [5; 14; 15; 16]. Про виставку Кармазина-Каковського в Парижі писав Т. Вирста [4]; А. Гняздовський — про графіку [6, с. 8]; не оминули цю непересічну постать О. Коляничук [9, с. 12–13], О. Маціївський [10; 11; 12; 13], Н. Ожибко [17]; про зустріч з Кармазиним-Каковським у Перемишлі згадував П.П. (саме так позначав себе автор публікації. — Г. С.) [18, с. 6]; статті Д. Сіяк вийшли друком у Варшаві, Мюнхені та Парижі [19, с. 2; 20, с. 120; 21, с. 2]. Українське коріння ученого підкреслюють О. Стругару [23], Х. Трухан-Юретко [24, с. 9], Т. Черський [26, с. 6], В. Штелені [27, с. 2; 28, с. 4] та ін.

Мета цієї роботи — привернути увагу до особистості українського князя Всеволода Кармази-

на-Каковського, який половину свого дев'яностолітнього життя прожив поза Україною, донедаки до українського читача життєві перипетії, що випали на його долю, наголосити на його внеску в європейську, у тому числі й українську, науку і мистецтво.

Дана публікація ґрунтується на матеріалах з домашнього архіву докторки філософії, скульпторки і малярки Христини Кишакевич-Качалуби (Швейцарія), яка дає нове розуміння походження та особистого життя В. Кармазина-Каковського, його наукових ідей та внеску, що ним може пишатися українська спільнота¹ (іл. 2).

Українська генеалогія князя Всеволода Кармазина-Каковського. Князь Всеволод Владислав Кармазин-Каковський, доктор архітектури, професор — нащадок давнього українського роду. У своїй біографії він писав, що рід походить з Галичини XII ст., але, на жаль, без уточнення місцевості. На нашу думку, можливо, це село Дембіна — частина міста Нового Сонча, або є ще село Дембіна — частина міста Жешува (колишня назва — Ряшів, тепер Польща).

У публікаціях згадується також Перемишльщина, а також місто Граєво на північному сході Польщі. У XVI ст. частина роду Каковських колонізувалася, і утворилося дві гілки: польська й українська, представники яких зробили значний внесок у культуру обох держав.

Із польської гілки роду Каковських варто згадати графа Казимира Каковського, який був головою елекційного (виборного) сейму, під час якого королем Польщі вибрали Августа II Фрідріха. До його нащадків належав і видатний поляк XX ст. Олександр Каковський — польський кардинал між Першою і Другою світовими війнами. Варшавський архієпископ, кардинал Олександр Каковський дуже добре ставився до української половини свого роду і взагалі був прихильний до українського народу, настільки, наскільки це було можливо у певний історичний період [2].

У нашому дослідженні наголошуємо на українському походженні роду Каковських, бо саме з його лона відбрунькувалася та частина, яка колонізувалася. Історія знає багато випадків колонізації українських аристократів, що пов'язано з історичними умовами, які склалися в Європі, зокрема і на теренах України. На жаль, серед українських гербників рід Каковських не фігурує. Його віднесли до чисто польських. Із чим не погоджувався Всеволод Кармазин-Каковський [2]. Прізвище Каковських внесено до списку дворянських родів «Родословної книги Дворянського Депутатського зібрання Білорусько-Вітебської

1. Дана публікація написана на матеріалах із домашнього архіву докторки філософії, скульпторки і малярки Христини Кишакевич-Качалуби, що проживає у Швейцарії і люб'язно дозволила авторці його опрацювати. Мисткиня Христина Кишакевич-Качалуба навчалася в Українському вільному університеті в Мюнхені (диплом доктора філософії отримала у 2005 р.), коли там викладав історію мистецтва князь Всеволод Кармазин-Каковський. Він добре знав подружжя доктора медицини Михайла Качалубу і Христину Кишакевич-Качалубу, багато разів бував із дружиною в їхній родинній садибі «Трембіта», що знаходиться в місцевості Клярен, неподалік від м. Монте у Швейцарії (кантон Во). Тому частину власного архіву Всеволод Кармазин-Каковський передав улюбленим своїм учениці, докторці філософії, скульпторці, живописиці, іконописиці Христині Кишакевич-Качалубі. Авторка статті опрацьовувала домашній архів Христини Кишакевич-Качалуби у 2011 р. У 2018 р. пані Христина передала мені до Львова ще багато цікавих матеріалів, за що їй щира вдячність.

губернії». Батько Всеволода князь Яків Каковський одружився 1897 р. з дворянкою Марією Кармазиною з Полтавщини. Кармазини внесені до «Списку дворянських родів Полтавської губернії». За спільною згодою подружжя залишило обидва прізвища для своїх нащадків, тому їхній син Всеволод-Владислав народився під подвійним прізвищем Кармазин-Каковський. Рід Каковських відзначався тим, що жив у злагоді зі своїм народом, його князі доклали багато зусиль, щоби полегшити долю українського народу, дбали про збереження його звичаїв та обрядів. У розділі «Корені роду» авторка користується автобіографією, написаною власноруч Всеволодом Кармазиним-Каковським. У ній він зазначає: «На жаль, за ціле своє творче життя, не тільки батько, а і я, так мало цікавилися цим питанням, що тепер маємо дуже мало документально точних даних про визначні факти в житті наших дідів і прадідів» [2]. Тому, на думку авторки, в деяких твердженнях можливі неточності. Зокрема є дані з церков Київщини, де Каковські в кількох поколіннях були священниками (Інтернет-ресурс Іоано-Золотоустівської церкви с. Півні Фастівського району. Стаття «Священники XX століття. Каковські»).

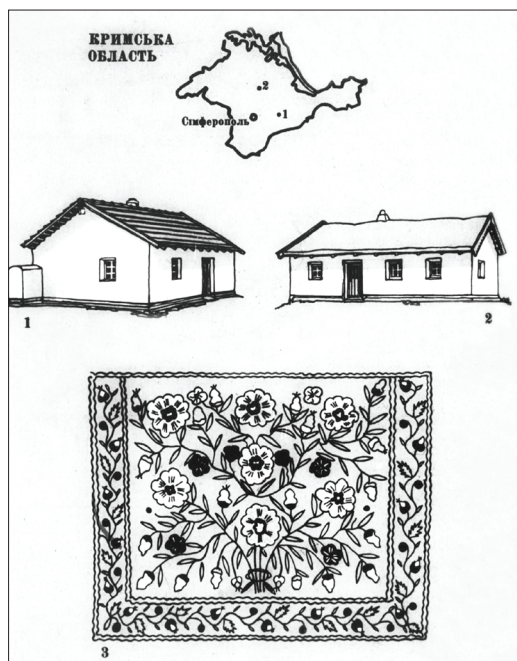
За словами Всеволода Кармазина-Каковського, з української гілки роду князь Федір Каковський відігравав позитивну роль просвітителя-гуманіста при дворі німецького цесаря Рудольфа II, сприяв у 1594 р. приєднанню українського козацтва і молдовського вояцтва до оборонних заходів держав Європи проти загрози турецько-татарської навали.

Князь Василь Каковський сприяв виданню Пересопницького Євангелія 1556–1561 рр. і обстоював книгодрукування мовою, наближеною до українських народних дум і пісень. Він зустрічався у справі книгодрукування в Україні з Григорієм Хоткевичем (можливо, йдеться про архімандрита Пересопницького монастиря Григорія) і князем Костянтином Костянтиновичем Острозьким (1526–1608). За словами Всеволода Кармазина-Каковського, цю інформацію надав батькові, коли той учився у старших класах гімназії, його учитель Павло Житецький.

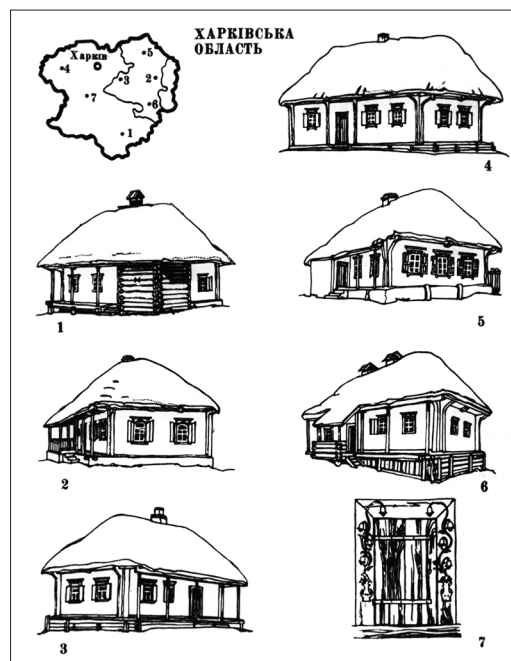
З української гілки роду Каковських відомі також демократи-гуманісти XVIII ст. князь Петро Каковський, який здобував освіту в Італії, та його син Іван. Про Івана Петровича Каковського князь Всеволод Кармазин-Каковський несподівано дістав відомості у 1972–1974 рр. від історика українського мистецтва Стефана Таранушенка, який надіслав йому «копію шляхетської грамоти 1792 р. на ім'я Івана Петровича Каковського і витяг з перепису населення 1732 р., у якому вка-

зано, що майор у відставці князь Іван Петрович Каковський під час перепису жив у другій сотні Лебединського полку і мав тільки одного слугу — Матвія» [2]. Іван Каковський одним з перших виголошував думки, які згодом розвинули декабристи, тому зазнавав репресій від царського уряду. Поселився у хаті свого старого і вірного слуги Матвія, який доглядав його ще у дитячі та юнацькі роки. Тут Іван Каковський працював творчо: малював і писав праці [2].

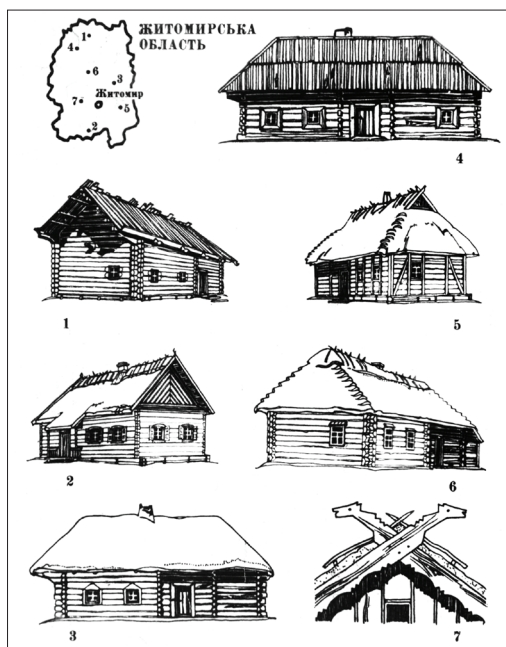
Достойними спадкоємцями декабристів були чотири брати, рідні дядьки Всеволода Кармазина-Каковського, віддані інтересам українського народу. Серед них — талановитий лікар Олександр Каковський, замордований у Сибіру за революційну діяльність. Інший брат, лікар Михайло Каковський проявив себе демократом під час революції 1905 р. «Як надзвичайно талановитий новатор у галузі хірургії виховав молодих хірургів, зокрема Філатова, Ілляшенка та ін.» [2]. На жаль, даних про лікаря Михайла Каковського авторка не знайшла. Серед учителів Володимира Філатова його прізвище також не згадується. Князь Михайло Каковський рано помер через невдало проведену йому операцію. Також сміливим експериментатором, який підтримував лікування традиційними народними методами і впроваджував методи лікування засобами живої природи у боротьбі за довголіття людей, був дядько Всеволода Кармазина-Каковського — професор Антон (Антін) Каковський, який лікував Михайла Старицького, Марка Кропивницького, Михайла Коцюбинського, Лесю Українку. Про Антона Каковського знаходимо відомості в «Українському медичному календарі на 2015 р.»: український лікар Антін Каковський опублікував методику підрахунку клітинних елементів у сечі, яку пізніше (1925) вдосконалив американський лікар Т. Аддіс, — метод Каковського-Аддіса (який частіше називають методом Аддіса-Каковського). І в цьому самому календарі читаємо, що у Києві вийшов друком «Збірник Медичної секції Українського Наукового Товариства в Києві» (книга 1, 121 с.) — перша наукова медична книга українською мовою в Наддніпрянській Україні; редакційний комітет — М. А. Галин, О. Г. Черняхівський. У збірнику опубліковані праці українських лікарів-науковців Києва М. Галина, Є. Черняхівського, А. Каковського, П. Блонського, М. Шмигельського. З актуальних питань хірургії, офтальмології, неврології, експериментальної медицини. Праці виконані та представлені на рівні європейських журналів, широко цитується література німецькою та французькою мовами. Ще дві книги видано за царського режиму: у 1912 та 1913 рр. На

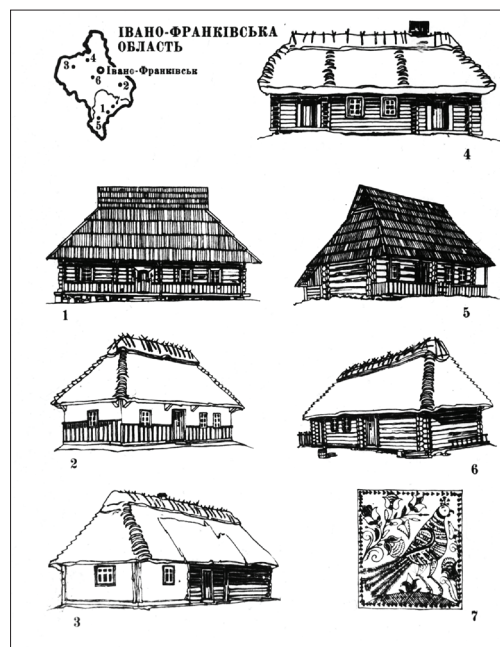
Іл. 3. В. Кармазин-Каковський. Малюнок хат. Кримська обл. 1. Білогірський р-н. 2. Красногвардійський р-н. 3. Розпис в інтер'єрі хати (Південь України). Перша чверть XX ст. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 4. В. Кармазин-Каковський. Малюнок хат. Харківська обл. 1. Барвінківський р-н. 2. Куп'янський р-н. 3. Чугуївський р-н. 4. Богодухівський р-н. 5. Вовчанський р-н. 6. Ізюмський р-н. 7. Оздоблення дверей (Зміївський р-н). Перша чверть XX ст. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 5. В. Кармазин-Каковський. Малюнок хат. Житомирська обл. 1. Овруцький р-н. 2. Бердичівський р-н. 3. Радомисльський р-н. 4. Олевський р-н. 5. Коростишівський р-н. 6. Коростенський р-н. 7. Завершення фронтона (Житомирська обл.). Перша чверть XX ст. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 6. В. Кармазин-Каковський. Малюнок хат. Івано-Франківська обл. 1. Косівський р-н. 2. Снятинський р-н. 3. Долинський р-н. 4. Калуський р-н. 5. Косівський р-н. 6. Богородчанський р-н. 7. Кахля (Косівський р-н.). Перша чверть XX ст. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

щастя, онука Антона Каковського, Лариса Каковська, зберігала рукописи діда, присвячені проблемам довголіття.

Захар Кармазин, прадід Всеволода з боку матері, був одружений з уродженою графінею Капніссі де Бальмен, з роду попередника декабристів поета Василя Капніста та з роду тих де Бальменів, одному з яких, Якову, Тарас Шевченко присвятив поему «Кавказ». Син їх, дід Всеволода з боку матері, Яків Кармазин у чині полковника був військовим топографом оренбурзького козацтва і славився як хороший аквареліст-пейзажист. Працюючи в Оренбурзі, він допомагав засланим імперським режимом за демократичні погляди українцям, росіянам, полякам, за що потрапив у немилість і пішов досить молодим на пенсію.

Прадід Всеволода Кармазина-Каковського по лінії батька, князь Теодор Каковський усіляко підтримував розвиток українських традицій, включаючи навчання, у тому числі мистецькі студії в Києво-Могилянській академії.

Батько Всеволода — Яків Каковський — мав дуже рідкісну на той час спеціальність наукового експерта з питань світла й кольору. Він розглядав мистецькі явища і як митець, і як фізик, маючи вищі освіти в обох галузях. Спілкувався з багатьма відомими особистостями того часу. Зокрема знав Івана Сошенка, який викладав у другій київській гімназії, де навчався Яків Кармазин-Каковський. Уже тоді старенький Іван Сошенко проводив заняття зі своїми учнями в Ботанічному саду. І навчав малювати з натури фрагменти краєвидів. Як пише у спогадах про батька Всеволод Кармазин-Каковський, «Іван Сошенко казав, що народна майстерність і природа — це є дві бази мистецтва. Він добре знав породи дерев і перший розкрив очі батькові на те, що пейзаж має багато спільного з музикою; і в пейзажі, як і в музиці, є мажор і мінор з незліченною кількістю тонких нюансів... Іван Сошенко вчив на прикладах з Ботанічного саду користуватися ефектами освітлення, що його любив Рембрандт ван Рейн, а пізніше удосконалив Тарас Григорович Шевченко» [8]. Іван Сошенко перед своєю смертю подарував Якову Каковському рукопис князя Івана Каковського (1706–1794) «Філософський трактат про пластично-барвні мистецтва», написаний скорописом XVIII ст. на 82 сторінках і викладений тогочасною українською мовою. Іван Сошенко отримав згаданий трактат від письменника Євгена Гребінки, який був знайомий з дідом Якова Каковського, князем Теодором Каковським.

Автор згаданого трактату мав певні творчі контакти з художником Григорієм Левицьким

(1667–1769) і поетом-філософом Григорієм Сковородою (1722–1794).

Мати Якова Каковського (бабця Всеволода) — Юліана — була з українського роду Карпінських-Кастеллі. Навчалася в Італії, померла, коли батькові Всеволода було чотири роки.

Мати Всеволода — Марія — була істориком і філологом, викладала студентам історію літератури слов'ян, листувалася з Ольгою Кобилянською та Елізою Ожешко. Походила зі старовинного шляхетного українського роду Кармазиних. Її мати Дарія — графиня де Бальмен-Берегова, до роду якої належав перший ілюстратор «Кобзаря», друг Тараса Шевченка Яків де Бальмен, пам'яті якого поет присвятив одну з найкращих своїх поем «Кавказ», а бабуня — Надія Капніссі, або Капніст, мала італійську і напівфранцузьку кров.

У роду батька Всеволода — Якова Каковського — були графи Дуніни-Борковські, які до наших днів мали представницю, українську письменницю, лексикографиню, археологиню, єгиптологиню, театральну акторку Наталену Дунін-Борковську, у заміжжі — Королеву. І хоч батько у неї був поляк, а мати — іспанка, довгий час вона жила з бабусею на Волині і писала свої твори українською мовою. Відійшла у засвіти 1966 р. у м. Мельнику, 35 км від Праги.

Професійне становлення та наукові ідеї Всеволода Кармазина-Каковського. Князь Всеволод Кармазин-Каковський народився 16 вересня 1898 р. в Румунії, на станції Кристешти, поблизу м. Ясс, куди приїхали батьки у відпустку із Західної України. Всеволоду виповнився лише один рік, коли родина переїхала до Польщі у зв'язку з науковою роботою батька. У маленькому містечку Граєво, розташованому в північно-східній Польщі, батьки Всеволода разом з іншими демократично налаштованими громадянами — Сумневичем, Арсеновичем, Яновським та іншими — після революції 1905 р. заснували «Товариство Дружби народів», одне з перших у Польщі. За це пізніше, під час імперської російської реакції, всі члени товариства постраждали, бо відстоювали рішучі соціальні реформи. Перед Першою світовою війною Кармазини-Каковські повернулися у Західну Україну, а на початку війни проживали в Києві, що пов'язано зі спеціальністю Якова Каковського — експерта з питань світла і кольору.

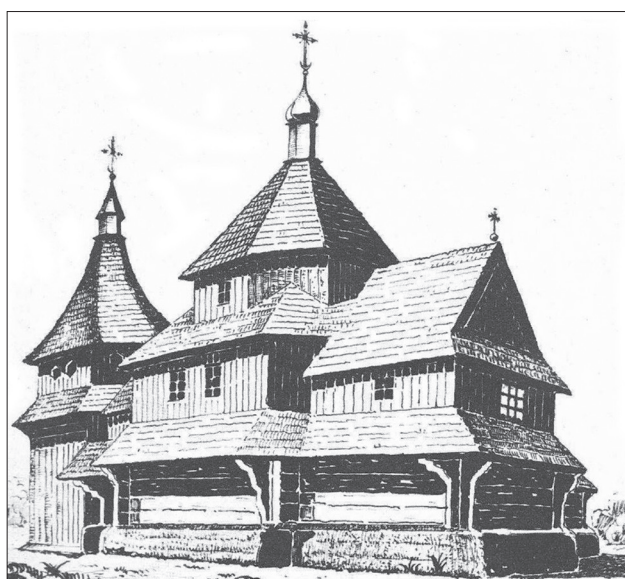
У 1910–1914 рр. Всеволод Кармазин-Каковський навчався у Київській Імператорській Олександрівській гімназії і мешкав у Шляхетному пансіоні при ній. За сприянням свого вчителя Павла Бодяньського як здібний учень князівського роду мав стипендію, тому що в батька тоді були фі-

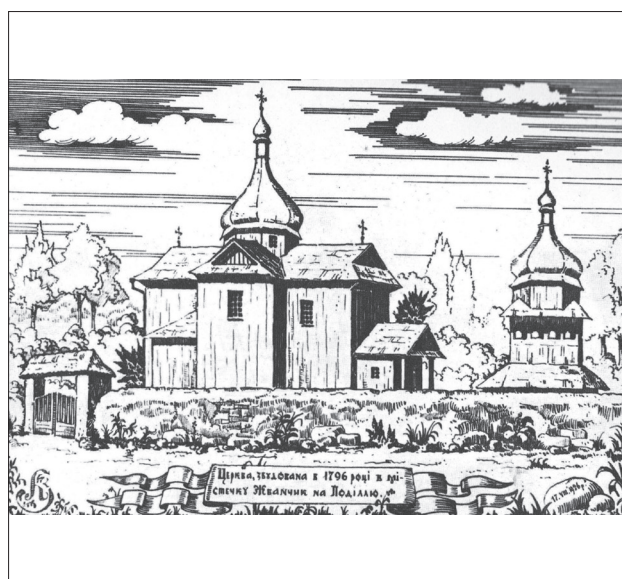
Іл. 7. Церква, 1750 р. Новгород-Сіверський р-н. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 8. Церква м. Кам'янець-Подільський. Збудована у XVIII ст. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 9. Церква м. Кам'янець-Подільський. Збудована у XVIII ст. Вид з південного сходу. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 10. Церква у містечку Жванчик на Поділлі, збудована 1706 р. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

нансові труднощі. Згодом Кармазини-Каковські, у зв'язку з роботою батька, переїхали до Одеси. Там Всеволод закінчив навчання в Одеській четвертій гімназії. Вищу освіту здобував у 1917–1921 рр. на правничому факультеті в Одеському університеті та на архітектурному — в Одеському художньому інституті. У ті роки одночасно збирав для Української академії наук мистецькі та етнографічні матеріали в українських селах. Виконував графічні малюнки і таблиці сільських

хат, зокрема щодо планування хат із різними житловими приміщеннями: одним — однокамерним, двокамерним, трикамерним; двома — «хата і хатина», дві хати поруч, хата через сіни, хата на дві половини. Малюнки систематизував не за етнографічними рисами, а за існуючим на той час адміністративно-територіальним поділом: Кримська, Запорізька, Закарпатська, Сумська, Одеська, Херсонська, Миколаївська, Ворошиловградська, Ровенська, Київська, Донецька, Дніпропетров-

ська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Хмельницька, Полтавська, Житомирська, Вінницька, Черкаська, Чернігівська, Волинська, Чернівецька, Тернопільська, Харківська, Львівська області. Збираючи документальні матеріали про українську хату в селах Волині, Поділля та Київщини (іл. 3–6), В. Кармазин-Каковський досліджував розташування народних жител у живій природі, а також пропорції хат, їхнє зовнішнє і внутрішнє

оформлення. Він зазначав, що в архітектурі селян класично поєднані елементи, що активізують і заспокоюють наші почуття, тобто досягається композиційна гармонійна рівновага архітектури і природного ландшафту. Особливо цікаві аналогії В. Кармазин-Каковський провів між українськими і румунськими зразками сільських жител з територій, заселених у Румунії етнічними українцями.

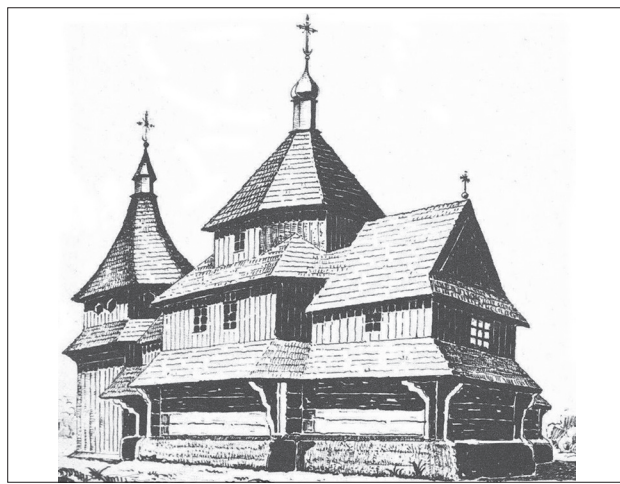
Іл. 11. Церква св. Миколи у м. Новгороді-Сіверському, збудована 1760 р. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

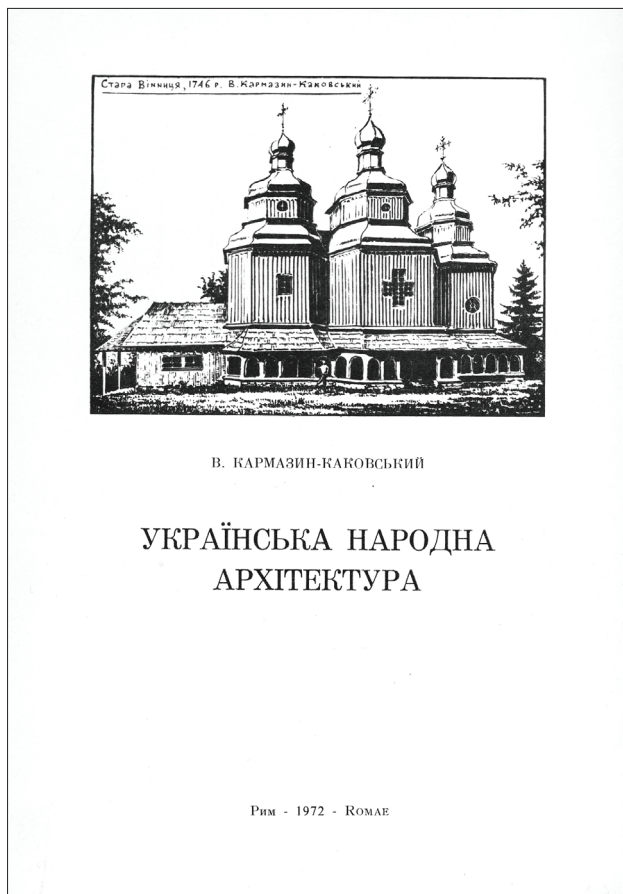
Іл. 12. Покровська церква у Новгороді-Сіверському, збудована у XVIII ст. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

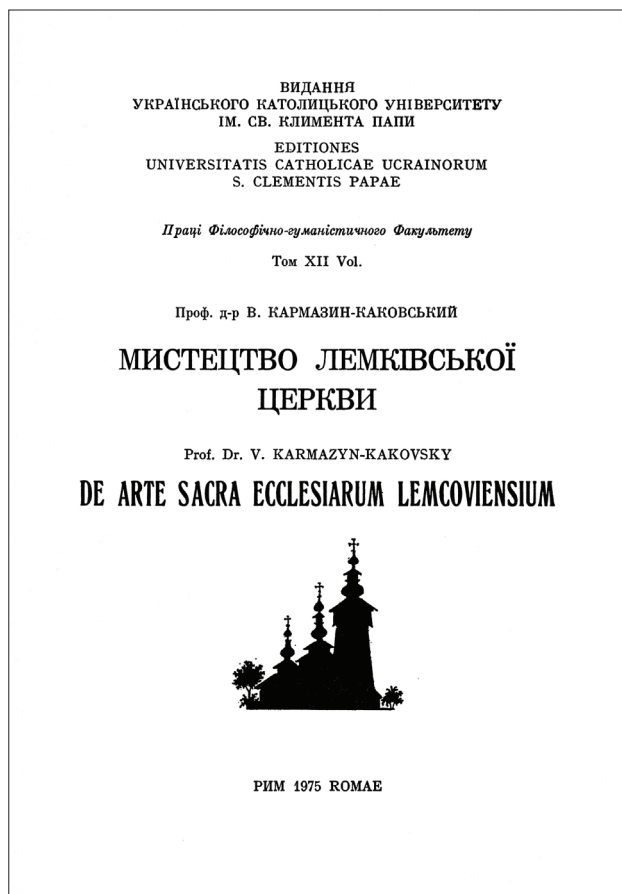
Іл. 13. Церква в с. Бучая на Поділлі, збудована 1743 р. Розібрана 1937 р. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 14. Варварівська церква, с. Варварівка на Поділлі, XVIII ст. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 15. Обкладинка книги «Українська народна архітектура: хати і дерев'яні церкви XVIII сторіччя» (ред. Святослав Гординський), Рим, 1972. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

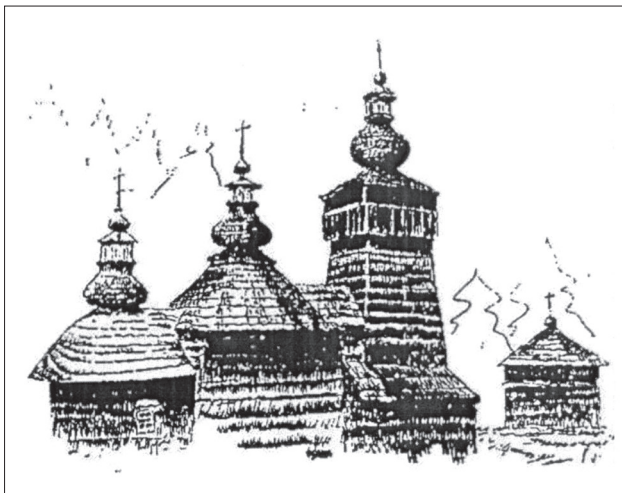

Іл. 16. Обкладинка книги «Мистецтво лемківської церкви», Рим, 1975. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Зібрані матеріали лягли в основу першої дисертації дослідника на тему «Мистецтво української хати», захищеної у 1925 р. (у деяких джерелах вказаний 1928 р.). Вони цінні тим, що зафіксовані у першій чверті XX ст. Його рисунки — це документальні свідки тогочасного побуту українських селян.

У 1931 р. Всеволод Кармазин-Каковський закінчив екстерном графічний факультет Одеського художнього інституту при кафедрі професора Володимира Християновича Заузе (1859–1939). У 1930-х рр. виконав архітектурні проекти для Нікітського (поблизу Ялти) та Київського ім. Фоміна (університетського) ботанічних садів. Упродовж 1921–1931 рр. Всеволод був асистентом у вишах Одеси, з цього часу чотири роки працював при кафедрі українського вченого-мистецтвознавця і археолога, професора і члена Академії наук УРСР Миколи Макаренка. А 1931 р. разом із професором архітектури Харківського художнього інституту Костянтином Миколайовичем Жуковим (1873–1940) заснував там факультет ландшафтної архітектури, на яко-

му до Другої світової війни вів основні мистецькі дисципліни і студентську практику в м. Ялті. За сумісництвом працював у Нікітському ботанічному саду Академії сільськогосподарських наук УРСР. Під час окупації викладав в Одесі мистецтвознавчі дисципліни: як доцент — в університеті і як професор — в Одеському художньому інституті. Продовжував працювати у галузі ландшафтної архітектури і оформлення української книги [2]. У 1944 р. професор Всеволод Кармазин-Каковський як уродженець Румунії дістав право на постійне місце проживання в цій країні. Румунський уряд, спочатку королівський, а далі республіканський, вів боротьбу за уже відомого у світових наукових колах професора, історика мистецтва зі знанням слов'янських і романських мов, фахівця у галузі ландшафтної архітектури, засновника і керівника Дослідного інституту пейзажної архітектури (ДІПА) в Україні і домогся позитивного результату внаслідок порозуміння між урядами УРСР і Румунії. Румунія на той час уже мала великий досвід у пейзажній архітектурі. Дослідний інститут пейзажної архітектури,

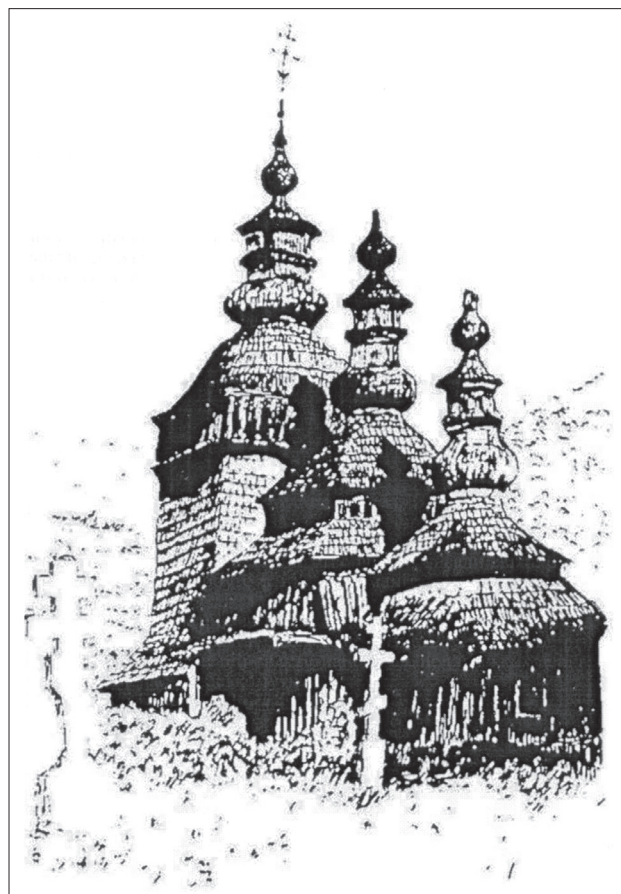

Іл. 17. Церква св. Архангела Михаїла
в с. Чертижному. 1791. Приватний архів
Х. Кишакевич-Качалуби

який у 1921–1941 рр. працював над оздоровчими пейзажами курортів чорноморського узбережжя України, найбільше у зоні Одеси, а також південного узбережжя Криму зі субтропічною флорою, дуже зацікавив уряд і науковців Румунії. Найдіяльніший у побудові нових парків у Румунії Ф. Ребхун, а також архітектор князь Г. Кантакузіню і румунський академік архітектури Д. Марку зблизилися з постійним керівником ДІПА, доктором архітектури В. Кармазиним-Каковським і допомагали йому адаптуватись у новій державі. Дослідний інститут пейзажної архітектури мав постійну підтримку Міністерства мистецтв (1942–1951), Міністерства лісового господарства (1952–1964), Міністерства здоров'я та Яського університету (1964–1977) [25].

Оселившись із батьками в Банаті (історичний край між Дунаєм, Нижньою Тисою, рікою Мурош і Трансільванськими Альпами), Всеволод розгорнув активну педагогічну та наукову діяльність. Викладав у вищих школах Тімішоари (1946–1952) та Брашова (1953–1964), водночас працював на посаді наукового співробітника в Інституті історії та археології ім. А. Д. Ксенополя, виконував архітектурно-ландшафні проекти в різних областях Румунії. Науковець розробив систему курортних фітоландшафтів чорноморського узбережжя Мая-Мая–Мангалія (1952), заснував уперше в Румунії у Яському університеті ім. А. І. Кузи факультет інженерів парків та зелених зон (1956) і розробив та чітко сформулював нову архітектурну концепцію про «синтез мистецтв, поєднаних з природою, який активно естетизує, віталізує, гуманізує і в цілому гармонізує змістовно і життєрадісно довголіття людей». Власне, це було кредо його життя і повсякденне завдання. Не раз наголошував, що

мистецтво повинне сприяти змістовному, бадьому, довголітньому життю людини [29, с. 107]. Значну частину своїх досліджень учений присвятив мало розробленій у мистецтвознавстві проблемі архітектури краєвидів і принципів композиції ландшафтів [29, с. 107]. За його словами, виняткове значення для архітектури ландшафтів має вивчення народного мистецтва й особливо краєвидів сіл. Кожний народ по-різному пристосовується до конкретних географічних умов і вносить у ландшафт свої пластично-колеристичні особливості. У В. Кармазина-Каковського є окреме дослідження, присвячене архітектурі української сільської хати, в якій класично поєднано елементи, що «активізують і заспокоюють наші почуття», тобто досягається композиційна рівновага її частин. Особливо цікаві аналогії між українськими і румунськими зразками сільських жител. Підкреслюючи простоту, доцільність і декоративність народної хати, автор вбачає в них невичерпне джерело творчості сучасних архітекторів. Особливо це важливо за сучасної хаотичної забудови міст і сіл, коли не враховуються елементарні вимоги не лише науковців, а й жителів. Новоявлені архітектори знищують природні

Іл. 18. Церква св. Кузьми і Дем'яна
у с. Незнаєвій. 1780. Приватний архів
Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 19. Церква св. Великомученика Димитрія у с. Волі Цеклинській. 1776. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Іл. 20. Церква св. Кузьми і Дем'яна у с. Грабі. 1809. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

ландшафти і не думають, як їхні витвори впливатимуть на здоров'я людей. Архітектура краєвидів має стати державною справою.

За словами Всеволода Кармазина-Каковського, архітектуру краєвидів неодмінно треба ввести в загальне мистецтвознавство, адже для розробки принципів композиції ландшафтів, крім тисячолітнього досвіду будівництва садів і парків, треба використовувати і досвід архітектури, скульптури, живопису, графіки, літератури й музики. Дослідник розробив основні принципи створення композицій краєвидів: 1) погодження творів мистецтва з природою за методом контрасту або схожості; 2) дотримання вірного співвідношення між об'ємом і простором у краєвидах; 3) вмiле поєднання суворих мотивів з мальовничими; 4) дотримання рівноваги між регулярними і нерегулярними елементами в краєвидах [29, с. 107].

Учений окреслює також основні принципи збагачення виразності краєвидів: поєднання світлотіньових ефектів; поєднання холодного колориту з теплим за переваги одного з них і зістав-

лення доповняльних кольорів; дотримання пластичного ритму в краєвидах; використання творів монументального мистецтва в краєвидах.

Дослідний інститут пейзажної архітектури.

Щоби застосувати теоретичні знання на практиці, Всеволод Кармазин-Каковський реалізував думки свого батька, які нуртували в його голові ще у 1901–1921 рр., і заснував творчу установу — Дослідний інститут пейзажної архітектури (ДІПА), керував ним і працював у ньому понад 60 років. На початку існування ДІПА велася боротьба за те, щоби поруч з ендегенними (внутрішніми) чинниками довголітнього існування людського організму виявляли ще й численні і дотепер мало використані екзогенні (зовнішні) чинники синтезу природи з мистецтвом. Метою ДІПА було «розкриття, вивчення і користування з потенціалу поєднаних чинників природи і мистецтва. Це все входить у компетенцію архітектури пейзажів, завдання якої полягає у тому, щоби віталізувати, естетизувати і, в цілому, гармонізувати навколишнє середовище та буття людське в

ньому. Це має сприяти здоровому, зрівноваженому і гуманному життю» [7, с. 26]. Поступово у наукових співробітників ДІПА виробилося розуміння того, що сила природи — первісної, буйної, якої ще не займала рука людини, — значна, а вплив її на психічний і фізичний стан організму — великий. Одначе цілюща й активно гармонізуюча сила природи, посилена мистецтвом і залежна від точно спрямованої волі людини, — ще більша. Поєднання природи з мистецтвом — це сила дієво життєдайна [7, с. 27]. У подальшому з'явився інтерес до того, щоб точно враховувати силу віталізуючих, естетизуючих і активно (загалом) гармонізуючих чинників натурального та ще й удосконаленого мистецтвом пейзажу.

Всеволод Кармазин-Каковський доводив, що навіть форми крон дерев (трикутні, еліпсоподібні, круглі) по-різному впливають на настрій і психологічний стан людини.

Усі 60 років існування ДІПА поділяються, за видом діяльності, на шість десятиріч. У кожному десятиріччі закладалися цікаві творчі зв'язки, виконувалися різні проекти, велися студії й досягалися творчі здобутки. Щодо творчих зв'язків, то вони були започатковані ще у 20-х рр. ХХ ст. Яковом Кармазиним-Каковським, який викладав факультативний курс «Світло і колорит» для практичних завдань пластично-барвних мистецтв. Батько Всеволода мав досить значну практику проектування прибудинкових садків, а зрідка також і садів більшого розміру. Учений розвинув дружні творчі зв'язки з кафедрою архітектури професора Т. Новаковського у Варшаві та з мистецькою майстернею визначного українського архітектора В. Кричевського в Києві. До цих практик ще студентом залучався і син Всеволод. Отже, перші два десятиріччя (1921–1941) діяльності ДІПА пройшли в Україні. Третє десятиріччя (1941–1951) діяльність продовжувалась ще в Україні, але під тимчасовою румунською адміністрацією під час Другої світової війни, а після війни далі розвивалася уже в Румунії. У Румунії співробітники ДІПА не відхилялись від традицій досліджень, закладених в Україні. Розробляючи проекти, для вираження певних ідей співробітники ДІПА створювали композиції ландшафтів відпочинкових зон, садів, парків з урахуванням світла і барв. Власне, продовжували проводити важливі дослідження, які полягали в з'ясуванні впливу барв на хворих людей з метою їхнього оздоровлення; ДІПА студіював проблему збагачення композицій фітоландшафтів (гармонію світла і барв). У третьому десятиріччі колектив зосере-

дився на питанні ідейної єдності в колоритних погодженнях. На практиці в кожній композиції пейзажного оздоровчого куточка (боксета) побудова колориту мала скеровуватися на збагачення психоемоційних станів відпочивальників. Відповідно до таких загальних настанов вивчали і застосовували на практиці вплив різних барв, які переважали у навколишніх пейзажах, на людину, на її центральну нервову систему, від чого значною мірою залежить стан організму загалом. Теплі тони в пейзажі (близькі до червоного і жовтого) посилюють, а холодні (які близькі до синього), навпаки, знижують життєздатність людини.

За словами Всеволода Кармазина-Каковського, червоний колір рясно посаджених і розквітлих рослин корисно впливає на розпруження центральної нервової системи. Згруповані червоні квіти вносять велике пожвавлення в ландшафт, перетворюють його на активний чинник природи. У багатьох випадках у відпочивальників була помічена активність, бадьорість і життєрадісність.

Жовтий колір у листястому вбранні дерев і у цвітінні рослин впливає на психіку як стимулятивний чинник, поміркованіше. У відвідувачів «жовтих садів» майже завжди можна помітити радісний настрій.

Зелений колір діє в спосіб седативний на людей, з відтінком охорони їхніх сил, як психічних, так і фізичних. Густі зелені насадження сприяють зрівноваженому настроєві, а також загалом діють як чинник поступового відновлення сил.

Блакитний, синій і фіолетовий кольори мають ще більший седативний вплив, ніж зелений. Ці холодні барви діють на психічні процеси людини як чинник гальмування. У «синіх садах» вказані кольори сприяють рівному характерові почувань і настроїв, а також загальному спокоеві.

На підставі досліджень, зроблених за ініціативою ДІПА та окремих наукових співробітників, для осіб у стані психічної депресії потрібно добирати дерева, кущі й квіти в теплих динамогенних барвах. А для тих, хто перебуває в надто збудженому стані, навпаки, в холодних кольорах, сприятливих статичному станові, близькому до повного спокою [7, с. 46].

Праця в Румунії продовжувалася і в четверте та п'яте десятиріччя (1951–1971). Під час шостого десятиріччя (1971–1981) діяльність ДІПА, крім Румунії, поширилась тематично ще й на Чехословаччину, Польщу, Францію, Італію, Німеччину, а також — у 1981 р. — і на Сполучені Штати Америки, де в штаті Нью-Йорк було проведено на практиці успішний експеримент з групою пацієнтів [7, с. 27].

Іл. 21. Церква св. Миколая Чудотворця у с. Липовці. 1640. Приватний архів Х. Кишакевич-Качалуби

Педагогічний, науковий і творчий доробок

В. Кармазина-Каковського. Із 1960 р. професор Всеволод Кармазин-Каковський викладав графіку, шрифти, історію мистецтва в закладах вищої освіти Польщі, Чехословаччини, Італії, Румунії, Німеччини.

Від 1978 р. професор жив і працював в Італії, потім у Франції, Німеччині. Він читав лекції з історії українського мистецтва в Українському католицькому університеті ім. св. Климента Папи (УКУ) та Українській богословській семінарії в Римі, Українському вільному університеті в Мюнхені, співпрацював з іншими українськими дослідницькими інституціями на Заході — Науковим товариством ім. Шевченка, Києво-Могилянською академією, Українським технічно-господарським інститутом.

Всеволод Кармазин-Каковський — автор виконаних пером зображень з натури циклу «Краєвиди України», де можна бачити понад 1200 дерев'яних бойківських і лемківських церков XVI — XX ст. (іл. 7–14).

Учений є автором книги «Українська народна архітектура: хати і дерев'яні церкви XVIII сторіччя» (ред. Святослав Гординський. Рим, 1972. 54 с., 40 іл.) (іл. 15). У книзі розміщені рисунки церков і хат, в інтер'єрах яких зображено народні

розписи. Матеріали з України доповнені матеріалами з українських поселень Румунії. Всеволод Кармазин-Каковський розглянув архітектурні пам'ятки в поєднанні з живою природою, відзначаючи гармонію з довкіллям, гру світла й тіні в окремих частинах будівлі тощо. Це була спроба по-новому подивитися на українську народну архітектуру [22, с. 67–68].

Цінною для мистецтвознавчої науки є праця В. Кармазина-Каковського «Мистецтво лемківської церкви» (Рим : вид. УКУ ім. св. Климента Папи, 1975. *Праці філософічно-гуманітарного факультету*. Т. XII. 308 с.) (іл. 16).

В основу вказаної праці покладено багатющий матеріал, зібраний у Польщі ентузіастами й знавцями народного мистецтва за участю студентів, а також архів УКУ. Систематизувавши й проаналізувавши його, дослідник дав мистецьку оцінку церквам не тільки Лемківщини, а, власне, всієї території колишньої Перемишльської єпархії, що опинилася після Другої світової війни у складі Польщі, тобто і Західної Бойківщини, і Перемишльщини та Ярославщини, і Любачівщини [22]. До цієї праці В. Кармазин-Каковський зробив багато малюнків і світлин (іл. 17–21).

Як зазначає Дарія Сіак у своїй рецензії, що вийшла в Парижі 1976 р., «церкви руйнуються із браку догляду... „Мода“ на ікони загнала спекулянтів в ці сторони для грабунку. Багато церковного улаштування забрали працівники „мистецтва“, вислані державою для збирання старих пам'яток. Мала частина з того опинилася в музею в Сяноці, а понад 1000 ікон на складі в Ланцуті» [20, с. 2]. Багато з цих ікон перемальовані. Реставратори знаходять під верхнім шаром фарб чудові зразки малярського іконопису XV–XVI ст. «Розуміється, що всі ці ікони виставляються по різних музеях і виставках як ікони Польщі» [20, с. 2]. Багато церков уже знищено вогнем. Дарія Сіак у рецензії, опублікованій у Мюнхені 1976 р., з боєм зазначає, що вцілілі церкви XVIII ст. руйнуються або перероблені під костели [21, с. 120]. Книга «Мистецтво лемківської церкви» цінна не лише тим, що «у ній докладно описана архітектура лемківських церков, що мають багато архаїчних рис, у них додержано основної традиції найбільш поширеного в Україні типу народних церков, розвинених з трикамерних сільських хат, — тризрубних» [21, с. 121], а й тим, що в ній вміщено 843 світлин цих церков. Тепер багато церков можна побачити тільки на світлинах і малюнках Всеволода Кармазина-Каковського.

Не менш цінна праця «Мистецтво бойківської церкви» (Наукове товариство ім. Шевчен-

ка. Вид. тов-ва «Бойківщина». Нью-Йорк, Філадельфія, 1987). «Опис і аналіз високомистецьких зразків бойківського народного будівництва в ній ілюстровано циклом схематичних рисунків пам'яток, що відображають розвиток їх від простіших до ускладненіших форм. На жаль, цю працю видано не в повному обсязі — до друку не пішли розділи про муровану архітектуру. Лишилася ненадрукованою й ґрунтовна праця вченого, присвячена мистецтву української книги за тисячу років (передана була для видання до США)» [22].

Всеволод Кармазин-Каковський оформляв свої праці сам. Він був вправним у техніці олівця, сепії, акварелі. Митець вмів передавав простір у пейзажі, віртуозно володів технікою виконання пером і тушшю. У графіці митця переважає тематика, тісно пов'язана з його науковими працями в галузі мистецтвознавства. Майже всі свої твори В. Кармазин-Каковський доповнює ілюстраціями, заставками, стилізованими народними мотивами (розпис, ткацтво тощо), архітектурними історичними пам'ятками румунської та української культур, цінними для історії українського мистецтва, проектами ландшафтів. Він також проектував сам обкладинки для своїх книг. Усі пейзажі у графіці — міські, приміські, індустріальні й аграрні, меморіальні й курортні — В. Кармазин-Каковський подає як невичерпне джерело здоров'я й життєрадісності [6, с. 8].

Він завжди підкреслював своє українське походження, не уникнув і звинувачень в «українському буржуазному націоналізмі». Всеволод Кармазин-Каковський підтримував зв'язки з Україною, українцями діаспори та її науковими осередками. Від початку 60-х рр. ХХ ст. його дослідження з історії та культури досить часто з'являлися в українській пресі різних країн.

Як зазначено, учений читав лекції з історії українського мистецтва в Українському католицькому університеті та Українській богословській семінарії в Римі, Українському вільному університеті в Мюнхені, є автором спогадів про митців Фотія Красицького, Юрія Нарбута, Миколу Макаренка, Стефана Таранушенка, Амвросія Ждаху, Льва Геца, Олександра Пашенка, Валентина Литвиненка, оперну співачку Олександру Гвоздецьку, філолога Юрія Кокотайла, ботаніка Івана Білоконя, графа Дениса Галку-Ледоховського та ін. Виконав низку офортів, реалістичних пейзажів («Кипариси в Криму» (1938)), малюнків історичних пам'яток, портретів, займався книжковою графікою. Мав пер-

сональні виставки в Румунії (1961, 1966, 1971), у Франції, Польщі. З нагоди 50-річчя його педагогічної діяльності 7 листопада 1971 р. відбулася персональна виставка В. Кармазина-Каковського у м. Яссах у Румунії. На виставці експонувалося 40 праць на тему «Естетико-віталізуючі пейзажі», зокрема акварельний живопис, сепії, графічні твори, виконані тушшю. Критики виставки відзначали, що експозиція «добре відбиває як наукові, історико-мистецькі інтереси професора, так і його творчий профіль, виражений в двох напрямках: ландшафтною архітектурою та книжковою графікою» [26, с. 6].

Із літературних джерел довідуємося, що в Яському університеті ім. А. І. Кузи в Румунії 1976 р. був відкритий єдиний у Європі Музей оздоровчих пейзажів. Начебто в музеї зберігалися лише оригінальні праці В. Кармазина-Каковського: архітектурні, графічні, малярські й наукові. У процесі цієї розвідки авторка поцікавилася, чи функціонує в Яському університеті такий музей або окрема кімната. Працівники університету відповіли, що зараз такого музею немає.

Помер Всеволод Кармазин-Каковський у Мюнхені 30 червня 1988 р.

В. Кармазина-Каковського відзначено державною премією за підготовку ландшафтних інженерів у Брашовському політехнічному інституті, в якому він читав курс ландшафтною архітектурі лісництва [6, с. 8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Всеволод Кармазин-Каковський належить до визначних українських мистецтвознавців ХХ ст. Він виховав цілу плеяду українських і румунських архітекторів ландшафту, створив новий напрям — віталізуючий пейзажизм, опублікував численні праці з цієї галузі багатьма європейськими мовами.

Його доробок високо оцінили в ЮНЕСКО, назвавши пошуки В. Кармазина-Каковського «творчою школою саногенного (оздоровчого) мистецтва» [13]. Композиції-проекти ученого відзначено в Румунії преміями, зокрема системі ландшафтів зеленої зони курортного чорноморського узбережжя Констанци (від Мамаї до Мангалії включно), а також систему ландшафтів зеленої зони міських і приміських територій старовинного центру румунської культури — Ясс.

В Україні творчість Всеволода Кармазина-Каковського ще належно не досліджена і не оцінена. Хотілось би, щоб його особистістю зацікавилися дослідники Харкова та Одеси, бо з цими містами була пов'язана його творчість.

Література:

1. Архиепископ Орест. Український мистецтвознавець. *Українське слово*. С. 3.
2. Архів Христини Кишакевич-Качалуби. Снт. Клярен, неподалік м. Монтре. Швейцарія, кантон Во.
3. Білоконь С. Матеріали до покажчика праць В. Кармазина-Каковського та публікацій про нього. *Пам'ятки України*. 1997. № 2(115). С. 96–97.
4. Вирста Т. Мистецтво активної гармонізації. З приводу виставки Кармазина-Каковського. *Українське слово*. 1982. 12 груд.
5. Віднайдений фрагмент проекту. *Наше слово* (Варшава). 1977. № 12(1075). С. 3.
6. Гняздовський А. Графіка Всеволода Кармазина-Каковського. *Наша культура*. 1964. № 12(80). С. 8.
7. Кармазин-Каковський В. Дослідний інститут пейзажної архітектури (ДІПА). Підсумок науково-мистецької діяльності за 60 років (15 жовтня 1921 — 15 жовтня 1981). *Український технічно-господарський Інститут. Наукові записки*. Мюнхен, 1980–1982. Вип. XXIX. С. 26–46.
8. Кармазин-Каковський В. Слов'янознавці і київський Ботанічний сад. З нагоди 25-річчя з дня смерті мого батька. *Нова думка* (Буковар). 1977. № 3. С. 96–97.
9. Колянчук О. Ювілей професора. *Наша культура*. 1974. № 9. С. 12–13.
10. Мацієвський О. Праця над історією українського мистецтва. *Вільне слово* (Торонто). 1978. 11 бер. (№ 10). С. 3.
11. Мацієвський Й. Цікавий документ. *Новий шлях* (Мюнхен). 1979. 24 лют.
12. Мацієвський О. Творча програма Всеволода Кармазина-Каковського. *Вільне слово* (Торонто). 1978. 10 черв. (№ 23).
13. Мацієвський О. У 80-річчя проф. д-ра Всеволода Кармазина-Каковського. *Новий шлях*. 1978. № 44. 4 лист.
14. Нове видання УКУ в Римі. Рецензія. *Нова зоря* (Чикаго). 1975. 9 лист. (№ 42).
15. Нові книжки. Мистецтво української книжки. *Вільне слово* (Торонто). 1978. 7 жовт.
16. Нові книжки. Мистецтво української книжки. *Наша мета* (Торонто). 1978. 30 вер. С. 6.
17. Ожибко Н. Д-р. Кармазин-Каковський в Перемишлі. *Наше слово* (Варшава). 1969. 8 черв.
18. П. П. Зустріч з науковцем з Румунії. *Наше слово* (Варшава). 1972. № 28. С. 6.
19. С. Д. (Сіак Дарія). Музейний пункт вченого. *Наше слово* (Варшава). 1976. № 48. С. 2.
20. Сіак Д. Мистецтво лемківських церков. *Українське слово* (Париж). 1976. 17 жовт. (чис. 1820). С. 2.
21. Сіак Д. Церковне мистецтво Лемківщини (рецензія на монографію В. Кармазина-Каковського «Мистецтво Лемківської церкви»). *Сучасність*. (Мюнхен). 1976. № 11. С. 120–121.
22. Слободян В. Всеволод Кармазин-Каковський (до творчої біографії). *Пам'ятки України*. 1997. № 2. С. 67–86.
23. Стругару О. Участь українських вчених у розвитку світової науки. Людина садів (переклад з румунської мови замітки з нагоди 60-ліття наукової й педагогічної діяльності проф., д-ра В. Кармазина-Каковського (з лютого 1921 року до лютого 1981 року). [1981].

References:

1. Archbishop Orest (19??). Ukrainyskyi mystetstvovnavets [Ukrainian art critic]. *Ukrainske slovo*, p. 3. [In Ukrainian].
2. Archive of Khrystyna Kyshakevych-Kachaluba. Urban-type settlement Claren, near Montreux. Switzerland, canton of Vaud.
3. Bilokon, S. (1997). Materialy do pokazhchyka prats V. Karmazyna-Kakovskoho ta publikatsii pro noho [Materials for the index of works by V. Karmazin-Kakovsky and publications about him]. *Pamiatky Ukrainy*, 2(115), 96–97. [In Ukrainian].
4. Vyrsta, T. (1982, December 12). Mystetstvo aktyvnoi harmonizatsii. Z pryvodu vystavky Karmazyna-Kakovskoho [The art of active harmonization. On the occasion of the Karmazin-Kakovsky exhibition]. *Ukrainske slovo*. [In Ukrainian].
5. Vidnaidenyi frahment proektu [A fragment of the project was found]. (1977). *Nashe slovo*, 12(1075), 3. [In Ukrainian].
6. Hniazdovskiy, A. (1964). Hrafiika Vsevoloda Karmazyna-Kakovskoho [Graphics of Vsevolod Karmazin-Kakovsky]. *Nasha kultura*, 12(80), 8. [In Ukrainian].
7. Karmazyn-Kakovskiy, V. (1980–1982). Doslidnyi instytut peizazhnoi arkhitektury (DIPA). Pidsumok naukovomytetskoi diialnosti za 60 rokiv (15 zhovtnia 1921 — 15 zhovtnia 1981) [Research Institute of Landscape Architecture (RILA). The result of scientific and artistic activity for 60 years (October 15 1921 — 15 October 1981)]. *Ukrainskyi tekhnichno-hospodarskyi Instytut. Naukovi zapysky*, 29, 26–46. [In Ukrainian].
8. Karmazyn-Kakovskiy, V. (1977). Slovianoznnavtsi i kyivskiy Botanichnyi sad. Z nahody 25-richchia z dnia smerti moho batka. *Nova dumka*, 3, 96–97. [In Ukrainian].
9. Kolianchuk, O. (1974). Yuvilei profesora [Anniversary of the professor]. *Nasha kultura*, 9, 12–13. [In Ukrainian].
10. Maciyevsckij, O. (1978, March 11). Pratsia nad istoriieiu ukrainskoho mystetstva [Work on the history of Ukrainian art]. *Vilne slovo*, 10, 3. [In Ukrainian].
11. Maciyevsckij, J. (1979, February 24). Tsikavyi dokument [An interesting document]. *Novyi shliakh*. [In Ukrainian].
12. Maciyevsckij, O. (1978, June 10). Tvorchia prohrama Vsevoloda Karmazyna-Kakovskoho [Creative program of Vsevolod Karmazin-Kakovsky]. *Vilne slovo*, 23. [In Ukrainian].
13. Maciyevsckij, O. (1978, November 4). U 80-richchia prof. d-ra Vsevoloda Karmazyna-Kakovskoho [On the 80th anniversary of prof. Dr. Vsevolod Karmazin-Kakovsky]. *Novyi shliakh*, 44. [In Ukrainian].
14. Nove vydannia UKU v Rymy. Retsenziia [A new edition of UCU in Rome. Review]. (1975, November 9). *Nova zoria*, 42. [In Ukrainian].
15. Novi knyzhky. Mystetstvo ukrainskoi knyzhky [New books. The art of the Ukrainian book]. (1978, October 7). *Vilne slovo*. [In Ukrainian].
16. Novi knyzhky. Mystetstvo ukrainskoi knyzhky [New books. The art of the Ukrainian book]. (1978, September 30). *Nasha meta*, p. 6. [In Ukrainian].
17. Ozhybko, N. (1969, June 8). D-r. Karmazyn-Kakovskiy v Peremyshli [Dr. Karmazin-Kakovsky in Przemyśl]. *Nashe slovo*. [In Ukrainian].
18. P. P. (1972). Zustrich z naukovtsem z Rumunii [Meeting with a scientist from Romania]. *Nashe slovo*, 28, 6. [In Ukrainian].
19. S. D. (Siyak, D.). (1976). Muzeinyi punkt vchenoho [Museum point of the scientist]. *Nashe slovo*, 48, p. 2. [In Ukrainian].
20. Siyak, D. (1972, October 17). Mystetstvo lemkyvskykh tserkov [The art of Lemko churches]. *Ukrainske slovo*, 1820, p. 2. [In Ukrainian].
21. Siyak, D. (1976). Tserkovne mystetstvo Lemkyvshchyny (retsenziia na monohrafiu V. Karmazyna-Kakovskoho "Mystetstvo Lemkyvskoi tserkvy") [Church Art of the Lem-

24. Трухан-Юретко Х. Дещо мало знане у українського ландшафно-архітектурного досвіду. До світового конгресу ландшафтних архітектів «місто-природа-майбутнє». *Науковий бюлетень УТГІ*. 1983. № 6. С. 9.
25. Тухель А. Пейзажно-архітектурний досвід румунський та український для міжнародних потреб (з нагоди світового конгресу ландшафтних архітектів Мюнхен-83). *Науковий бюлетень УТГІ*. 1983. № 6.
26. Черський Т. Виставка В. Кармазина-Каковського. З життя українців за кордоном. *Наше слово* (Варшава). 1971. № 51. С. 6.
27. Штелень В. Всеволод Кармазин-Каковський — український учений історик мистецтва. *Християнський голос* (Мюнхен). 1989. 8 жовт. (№ 41(2127)). С. 4 ; 15 жовт. (№ 42(2128)). С. 4 ; 22 жовт. (№ 43(2129)). С. 4.
28. Штелень В. Мистецтво активної гармонізації : В 65-ліття науково-мистецької діяльності проф. д-ра Всеволода Кармазина-Каковського. *Українське слово* (Париж). 1980. № 3. С. 6.
29. Яринич В. М. Нові праці про українське мистецтво. *Народна творчість та етнографія*. 1965. № 2. С. 107.
- ko Region (review of V. Karmazin-Kakovsky's monograph "The Art of the Lemko Church"). *Suchasnist*, 11, 120–121. [In Ukrainian].
22. Slobodian, V. (1997). Vsevolod Karmazyn-Kakovskiyi (do tvorchoi biohrafii) [Vsevolod Karmazin-Kakovsky (to the creative biography)]. *Pamiatky Ukrainy*, 2, 67–86. [In Ukrainian].
23. Struharu, O. (Ca. 1981). *Uchast ukrainskykh vchenykh u rozvytkovi svitovoi nauky. Liudyna sadiv* : (Pereklad z rumunskoi movy zamitky z nahody 60-littia naukovo y pedahohichnoi diialnosti prof., d-ra V. Karmazyna-Kakovskoho (z liutoho 1921 roku do liutoho 1981 roku) [Participation of Ukrainian scientists in the development of world science. Man of gardens. (Translation from Romanian of a note on the occasion of the 60th anniversary of the scientific and pedagogical activity of Prof., Dr. V. Karmazin-Kakovsky) (from February 1921 to February 1981)]. [In Ukrainian].
24. Trukhan-Yuretko, Kh. (1983). Deshcho malo znane u ukrainskoho liandshafno-arkhitekturnoho dosvidu. Do svitovoho konhresu liandshafnykh arkhitektiv "misto-pryroda-maibutnie" [Something little is known in the Ukrainian landscape and architectural experience. To the World Congress of Landscape Architects "City-Nature-Future"]. *Naukovyi Biuleten UTHI*, 6, 9. [In Ukrainian].
25. Tukhel, A. (1983). Peizazhno-arkhitekturnyi dosvid rumunskiyi ta ukrainskyi dlia mizhnarodnykh potreb (z nahody svitovoho konhresu landshaftnykh arkhitektiv Miunkhen-83) [Landscape and architectural experience Romanian and Ukrainian for international needs (on the occasion of the World Congress of Landscape Architects Munich-83)]. *Naukovyi Biuleten UTHI*, 6. [In Ukrainian].
26. Cherskyi, T. (1971). Vystavka V. Karmazyna-Kakovskoho. Z zhyttia ukraintsiv za kordonom [Exhibition of V. Karmazin-Kakovsky. From the life of Ukrainians abroad]. *Nashe slovo*, 51, 6. [In Ukrainian].
27. Shtelen, V. (1989, October 8–22). Vsevolod Karmazyn-Kakovskiyi — ukrainskyi uchenyi istoryk mystetstva [Vsevolod Karmazin-Kakovsky — Ukrainian scholar of art]. *Khrystyianskyi holos*, 41(2127), p. 4 ; 42(2128), p. 4 ; 43(2129), p. 4. [In Ukrainian].
28. Shtelen, V. (1980). Mystetstvo aktyvnoi harmonizatsii: V 65-littia naukovo-mystetsko diialnosti prof. d-ra Vsevoloda Karmazyna-Kakovskoho [The art of active harmonization: In the 65th anniversary of scientific and artistic activity of prof. Dr. Vsevolod Karmazin-Kakovsky]. *Ukrainske slovo*, 3, 2. [In Ukrainian].
29. Yarynych, V. M. (1965). Novi pratsi pro ukrainske mystetstvo [New works on Ukrainian art]. *Narodna tvorchist ta etnohrafia*, 2, 107.